

Posudek dizertační práce:

Nutriční zvyklosti, vztah k vlastnímu tělu u dívek mladšího a středního školního věku. Příspěvek k problematice primární prevence poruch příjmu potravy

Autorka: PhDr. Petra Novotná

Cílem dizertační práce PhDr. Petry Novotné je přispět k řešení problematiky primární prevence poruch příjmu potravy (dále PPP) jako oblasti, v níž je stále mnoho otevřených otázek a kde chybí systémový přístup a ověření efektivity různých intervenčních projektů. Mezi důležité předpoklady komplexního studia jsou detailní znalosti reálných stravovacích zvyklostí, vztahu k jídlu, osobnosti dítěte, rodinných a psychosociálních vlivů. Kritickým věkem, jemuž však byla dosud věnována relativně malá pozornost, je mladší a střední školní věk. V tomto období se formují jak pozitivní, tak negativní vztahy k jídlu a sílí společenský tlak na určité vzorce jídelního chování a postoje k vlastním tělesným rozměrům.

Teoretická část

Tato část pojednává o aktuální situaci v oblasti prevence PPP v České republice, uvádí tuzemské a zahraniční projekty. Ukazuje i na negativní dopady některých edukačních projektů a na druhé straně pozitivních zkušeností z oblasti sociálně nežádoucích jevů, jichž lze využít i pro prevenci nevhodných jídelních zvyklostí. Problémem je neklinická populace, v níž je detekování budoucího rizika vzniku PPP značně obtížné.

Autorka analyzuje studie, zabývající se nutričními zvyklostmi, preferencemi, averzemi a vztahem k jídlu u školních dětí. V další kapitole podává přehled prací, zaměřených na body image ve vztahu k PPP, uvádí biologické, sociokulturní i osobnostní faktory, angažované ve formování body image a metody vytváření zdravého vztahu k vlastnímu tělu.

Teoretickou část uzavírá pasáž, charakterizující vývojová období mladšího a středního školního věku, kognitivní a emoční vývoj a schopnost sebereflexe.

Tato část dizertační práce je zpracována přehledně, svědčí o dobré teoretické přípravě a znalosti literatury, pozitivních i negativních nálezů. Podává důkazy o multifaktorialitě PPP, úskalích v koncepcích intervenčních programů, které ne vždy respektují tuto složitost.

Výzkumná část

Byly řešeny problémy vztahu dívek k výživě, rodině a škole. Konkrétní výzkumné otázky se týkaly jídelních preferencí a averzí dívek mladšího a středního školního věku, způsoby jejich stravování ve škole, vztahu k vlastnímu tělu, sebehodnocení a oceňování vlastních schopností. Studie byla doplněna údaji o životě rodiny, spokojenosti rodičů s vlastním tělem a vahou dětí.

Výzkumný soubor byl získán na dvou pražských školách. Z metodik zjišťujících vztahy k jídlu byl použit dotazník chuťových preferencí, polostrukturovaný interview o stravovacích zvyklostech a vztahu ke školní jídelně. Postoj k vlastním tělesným rozměrům byl stanoven pomocí figur vytvořených Collinsovou. Dotazník předložený rodičům zjišťoval stravovací zvyklosti rodiny, hodnocení vlastních tělesných rozměrů.

Práce potvrdila některé nálezy zahraničních studií, zejména o preferenci sladkých jídel. Vysoká obliba sladkostí se s věkem bohužel nemění, navíc se připojují preference nevhodných potravin a pochutin, jako jsou smažené brambůrky, hranolky, slané tyčinky. Je zajímavé, že se s věkem snižuje počet preferovaných jídel a naopak přibývá averzí. To svědčí jak o narůstající kritičnosti, tak o určité selektivitě a snižování počtu tolerovaných pokrmů preadolescentními dívkami. Alarmující je nález o negativním vztahu k mléčným výrobkům

u střední věkové skupiny zejména proto, že vybrané školy byly zapojeny do akce "Mléko do škol". Výsledky výzkumu ukázaly rovněž na riziko vynechávání snídaně.

Ve vztahu k body image je zajímavá tendence starší věkové skupiny k realističtějšímu pohledu na ideální tělesné rozměry, což by mohlo být dokladem o pozitivních vlivech edukačních programů i celkového postoje společnosti.

Z Rohnerova dětského PAQ byly hodnoceny subškály sebeocnění a hodnocení vlastních schopností. Autorka zjistila vysokou korelaci těchto subškál. U dívek středního školního věku se ukázaly hodnoty svědčící o sníženém sebehodnocení. Výsledky ostatních subškál jsou uvedeny pouze jako modální hodnoty, jež nejsou dále analyzovány. Škoda, že nebyly analyzovány detailněji škály Závislost a Pesimismus.

Formální úprava, dokumentace

Velmi detailní zpracování zahraniční i domácí literatury a dokumentů o intervenčních programech a aktivitách souvisejících s nutriční politikou České republiky zasluhuje pochvaly. Statistické zpracování výzkumné části je pečlivé a odpovídá kladeným otázkám. Analýza jednotlivých položek jídelních preferencí a averzí a komparace dvou věkových skupin je důkladná. Bohatá je grafická dokumentace v textu i v příloze.

Celkové hodnocení dizertační práce

Autorka potvrdila vliv vzdělání, společných večeří a kulinářských zvyklostí rodiny. Přínosem je detailní analýza aktuálních postojů preadolescentních dívek k jídlu, stravování, pohledu na sebe a na tělesné rozměry. Potvrdila přetrvávající negativní tendence v jídelním chování, zejména v preferenci sladkých jídel, vynechání snídaně staršími dívkami a určitý negativní vztah k mléčným výrobkům.

Autorka ukázala na předpoklady efektivity intervenčních programů: nutriční edukace ve škole, spolupráce s rodiči, na něž by rovněž měla být zaměřena edukace, péče o zdravý způsob života včetně zvýšení aktivní pohybové aktivity. Kriticky zhodnotila některé negativní intervenční postupy. Problémem účinnosti primární prevence je málo důkazů o jejich efektivitě. Je třeba, aby začala již v předškolním věku.

Za nedostatek studie považují velikost a složení souboru. Sběr dat provedený pouze ve dvou pražských školách brání generalizaci nálezů. Rodinné prostředí může být ovlivněno vzděláním rodičů, zejména matek. V pražském souboru je převaha rodičů s vysokoškolským vzděláním, což neodpovídá celostátnímu rozložení. Kromě toho způsoby stravování jsou ovlivněny způsoby zajišťování potravních zdrojů (na venkově více samozásobitelů, pěstování ovoce, zeleniny, chov domácích zvířat pro vlastní spotřebu).

Z výsledků testu osobnosti dítěte nevyplývá, jaký má vztah k selekci potravin a k postojům k jídlu, ani které z položek PAQ by mohly mít větší predikční hodnotu rizika PPP. Data o postojích rodičů k vlastní hmotnosti a o spokojenosti s vahou dítěte nejsou spolehlivá, protože nebyly korelovány s hmotností dívky.

Dizertační práce PhDr. Petry Novotné považuji celkově za zdařilou a přínosnou. Po stránce obsahové i formální odpovídá požadavkům na udělení hodnosti PhD. Doporučuji ji k obhajobě.

Doc. PhDr. Slávka Fraňková, DrSc.
školitelka

20.3. 2010.